

ASPEKT WIEKOWY W TWÓRCZOŚCI I RECEPCJI LITERATURY DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

Mówiąc o literaturze dla dzieci i młodzieży, mamy na myśli określony system twórczości słownej, który w systemie literatury wyodrębnia się szczególnym położeniem akcentu na recepcję prymarną w społeczności dzieci i młodzieży. Tożsamość, a przez to i jednolitość systemu literatury dla dzieci i dla dorosłych wyznaczona jest kategorią artyzmu w wyrażaniu i poznawaniu rzeczywistości¹. Specyfika, czyli odmiennność systemu literatury dla dzieci od literatury dla dorosłych dotyczy przedmiotu lub dziedziny twórczości, jej koncepcji, sposobu wyrażania treści, a więc sposobu kodowania w tej twórczości. Zasadnicza rola w komunikacji przypada tu w udziale modelowaniu obrazu literackiego w tekście z nastawieniem na recepcję przez odbiorcę dziecięcego. W literaturze dla dzieci chodzi o poetykę lub estetykę, której determinantą jest wprowadzenie aspektu dziecięcego w procesie twórczości i w jego produkcji — w utworze literackim.

Aspekt dziecięcy rozumiany jest we współczesnej teorii literatury dla dzieci jako sposób modelowania rzeczywistości w twórczości artystycznej oparty na antycypacyjnym wyobrażeniu autora o świecie odbiorcy dziecięcego². Podkreśla się tu przede wszystkim z zasady pierwszeństwo komunikowania się tekstowej realności z określoną grupą wiekową odbiorców dziecięcych i antycypacyjny charakter obrazu owej realności. Chodzi więc o to, aby świat rzeczywistego odbiorcy dziecięcego odzwierciedlał się w semiotyce obrazu artystycznego i aby system ko-

¹ Termin literatura dla dorosłych znajduje swoje uzasadnienie tylko w opozycji z terminem literatura dla dzieci i młodzieży.

² O pojęciach aspekt wiekowy, dziecięcy aspekt wyrazu zobacz: F. Miko, *Estetika výrazu (estetika wyrazu)*. Bratislava, SPN (Słowackie Wydawnictwo Pedagogiczne) 1969; J. Kopál, *Literatúra a detský aspekt (literatura a aspekt dziecięcy)*. Bratislava, SPN 1970; praca najnowsza F. Miko, A. Popovič, *Tvorba a recepcia (twórczość a recepcja)*. Bratislava, Tatran 1978. O problemie antycypacji zobacz w pracy Z. Mathausera, *Literatúra a anticipácia (literatura a antycypacja)*. Bratislava, Tatran 1982.

dowania uwzględniał z góry możliwości komunikacyjne i przestrzeń dla percepcji i recepcji odbiorcy dziecięcego. Aspekt dziecięcy, dziecięcy sposób widzenia rzeczywistości i oceny świata wypływa z poziomu i charakteru psychiki oraz osobowości dziecka. Dotyczy to w jednakowy sposób tematu, jak i treści oraz formy twórczości literackiej dla dzieci. Jest to zasadnicze pojęcie, z którego wyrastają możliwości ideowo-estetyczne i napięcie rozwojowe oraz specyfika literatury dziecięcej w systemie twórczości literackiej.

Nieodzowną rzeczą w zrozumieniu pojęcia aspektu dziecięcego jest zestawienie go z członem opozycyjnym — z aspektem dorosłych w poznawaniu i w ocenie, a więc i w przedstawianiu rzeczywistości. Chodzi tu o problematykę opozycji dziecięcość — dojrzałość w modelowaniu świata realności tekstowej³.

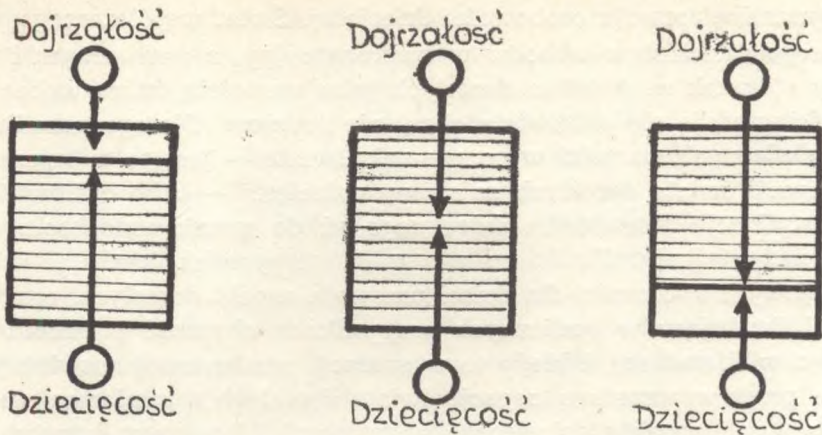
Opozycji dziecięcości z dorosłością nie można pojmować jako nieograniczonej domieszki infantylizmu w ujęciu istoty zagadnienia. Istnieje tu perspektywa dorosłych. W poznawaniu wartości życiowych z kręgu dorosłych, w formowaniu stosunku do tego świata, czyli w procesie stopniowego wdzierania się dziecięcości w wiek dojrzały, wychodzi jej naprzeciw dojrzałość w sensie twórczego oddziaływania na podmiot i osobowość młodych generacji. Tak więc głównym znakiem aspektu dziecięcego jest wiekowa dwoistość świata i konwergencja rozwojowa, która z tego wypływa.

W aspekcie dziecięcym owa dwoistość wiekowa wyraża się kontaminacją dziecięcości i dojrzałości. Dziecięcość widziana i oceniana jest z punktu widzenia dojrzałości, a dorosłość oceniana jest wzrokiem dziecka. Chodzi tu o wymienną obecność obu komponentów w aspekcie dziecięcym, o procesualne lub typologiczne przemiany w tekście w wyniku wyeksponowania jednego bądź drugiego komponentu. Obecność komponentu dziecięcego i dojrzałości w dziecięcym aspekcie twórczości dla dzieci przybliży nam schemat na s. 71.

Dojrzałość jest organicznie zakodowana w aspekcie dziecięcym, w dążeniu do przeobrażania się dziecięcości w dojrzałość, w pojęciu wspomnianej już perspektywy rozwojowej dziecka. Jest to zjawisko inwariantyjne podmiotu dziecięcego we wszystkich jego etapach rozwojowych. W dziecięcym aspekcie twórczości i dzięki jego udziałowi mogą powstawać wszystkie warianty tekstów. Podobnie można mówić i o inwariancie komponentu dziecięcego w dojrzałości.

Przy zachowaniu inwariantu w eksponowaniu komponentu dziecięcości i dojrzałości w aspekcie dziecięcym powstaje sporo sytuacji mo-

³ O systemie opozycji znaczeniowych w tekście oraz o semiotycznej odmianie tekstu zobacz: A. Popovič, *Modelovanie sveta v tekste (modelowanie świata w tekście)*. „Estetika”. R. 13, 1976, nr 4, s. 239—244.

delowych. Czynnikiem eksponującym komponent dojrzałości jest podmiot dorosły, czyli podmiot autora, stopień eksponowania komponentu dojrzałości w aspekcie dziecięcym bywa jednak istotnie ograniczany przez dipol (biegun przeciwny) dojrzałości, którym w tym wypadku jest podmiot odbiorcy dziecięcego. W procesie eksponowania komponentu dojrzałości w aspekcie dziecięcym wprowadza się stopień udziału obu tych pierwiastków, co w generowaniu tekstu dla dzieci przedstawia tzw. interwał różnicujący. Na płaszczyźnie aspektu dziecięcego, począwszy od punktu zerowego aż po maksymalny udział komponentu dojrzałości, interwał różnicujący jest wielkością typologiczną dla x-wariantów tekstu, które powstają w n-ilości sytuacji. Charakterystyczny jest tutaj fakt, że sytuacja taka zachodzi przy permanentnym udziale inwariantu dorosłego w dziecięcym.

Spośród n-sytuacji oraz x-wariantów wybraliśmy trzy sytuacje modelowe jako punkt wyjścia dla opisu wariabilności, a tym samym i typologii tekstów tworzonych na zasadzie aspektu dziecięcego.

1. W pierwszym przypadku komponent dojrzałości w aspekcie dziecięcym charakteryzuje się interwałem różnicującym o niskim stopniu udziału dorosłego w zestawieniu z dziecięcym. W modelowaniu rzeczywistości tekstowej znajduje maksymalne zastosowanie przewaga dziecięcości nad dojrzałością. Powstaje w rezultacie tekst, który można nazwać intencjonalnym tekstem literatury dla dzieci z maksymalnym wykorzystaniem dziecięcości w różnicującym interwale. W tekście takim — jeśli spojrzymy nań ze stanowiska dwoistości wiekowej i konwergencji rozwojowej albo ambiwalencji recepcyjnej literatury dziecięcej — dochodzi do preferowania określonego stopnia jednostronności wiekowej z korzyścią dla dziecięcości. Zostaje tu jednak zachowany wymierny potencjał inwariantu perspektywy rozwojowej i stosowny do niego charakter komunikacji, choć w ogólności komunikacja tekstu nie jest ukierunkowana

na dynamikę rozwoju osobowości dziecięcej. Świat współczesnego, terażniejszego dzieciństwa wchodzi w konkurencyjny, a tym samym i negacyjny stosunek ze światem dorosłych jako wartością, która wobec dziecięcości wydaje się całkowicie obca, nie rodzima. Dlatego parodiuje ją na tle własnych wartości w poznawaniu świata — jest to ta lepsza strona negacji świata dorosłych ze strony dziecięcej — albo całkowicie neguje stylizację pierwiastka dziecięcego aż do granic autoabsolutyzacji, a niekiedy fetyszu. Chodzi tu z reguły o przypadek, kiedy w procesie rozwojowym twórczości dla dzieci przeważa aspekt dorosłych, ograniczający i limitujący w rozlicznych przypadkach obecność podmiotu dziecięcego w literaturze, i kiedy to w sytuacji przełomowej rozwiązuje napięcie przez wspomnianą negację świata dorosłych z zamiarem emancypowania roli aspektu dziecięcego w twórczości i zarazem konstytuowania specyfiki artystycznej literatury dziecięcej w systemie literatury ogólnonarodowej.

2. Z drugim przypadkiem występowania komponentu dojrzałości w aspekcie dziecięcym mamy do czynienia wówczas, gdy w modelowaniu realności tekstowej stopień różnicującego interwału obecności dorosłego i dziecięcego w aspekcie dziecięcym odpowiada napięciu współdziałającemu, w sensie odpowiedniości komunikacyjnej, ambiwalencji odbioru tekstu i dynamiki rozwoju osobowości dziecięcej. Podkreślamy tu napięcie, dynamizm, nie afirmację, lecz raczej kontrowersję w sensie partnerskiego dialogu podmiotu dorosłego z dziecięcym lub dziecięcego z dorosłym, ale dialogu na płaszczyźnie wzajemnego porozumienia, wpływającego z uznawania adekwatnych walorów jednego lub drugiego. Wariant ten odzwierciedla właściwie, w sposób komplementarny i systematyczny, realizm stosunku życiowego dojrzałości i dziecięcości. Stanowi pozytywną kontynuację, a jednocześnie przewyciężenie wcześniejszego, jednostronnego typu i jest właściwy współczesnemu rozwojowi twórczości literackiej dla dzieci.

3. W sytuacji trzeciej powstaje wariant tekstu modelowany z aspektu dziecięcego, w którym maksymalnie eksponuje się komponent dojrzałości w opozycji do dziecięcości. Jest to intencjonalny tekst z przewagą interwału różnicującego na korzyść dojrzałości w aspekcie dziecięcym. Dochodzi tutaj właściwie do inwersji obu komponentów, przy czym świat dorosłych modeluje się w realności tekstowej jako świat dorosłych z dziecięcego punktu widzenia, co można dokładniej wyrazić obrazowym zdaniem, że „dziecko wzrokiem dorosłego patrzy na dorosłość”. Stanowi to odwrotność wspomnianego pierwszego wariantu, w którym dziecięcość „tylko własnymi oczyma obserwuje świat dorosłych”. Podobnie jak pierwszy, ów wariant trzeci również wyróżnia się jednostronnością, ale z innego bieguna, z bieguna dorosłych, co osłabia komunikatywność tekstu dla dziecięcego odbiorcy, ponieważ prowadzi do naruszenia zasady sto-

sowności, ambiwalencji i dynamiczności rozwoju osobowości dziecięcej. Wykorzystanie tego wariantu w literaturze dla dzieci lub dorosłych nabiera siły prawdziwości artystycznej tylko w humorze i parodii, inaczej brzmi fałszywie, nieprawdziwie. W literaturze współczesnej, a głównie w twórczości radiowej i telewizyjnej dochodzi często do jego nadużywania. Chce się wiele powiedzieć o świecie dorosłych jak gdyby „dorosłym widzeniem” dziecięcego medium, przy czym zacierają się podstawowe propozycje pomiędzy dziecięcością i dojrzałością, determinowane respektowaniem osobowości jednego i drugiego podmiotu.

Ogólnym kwalifikatorem dla pierwszego i trzeciego wariantu — pierwszego z różnicującym interwałem komponentu dziecięcości, trzeciego z różnicującym interwałem komponentu dojrzałości — jest jednostronność. Dla wariantu trzeciego znaczy to komplementarność i syntetyczność. Wspólnym elementem korygującym dla zmiennego rozrzutu komponentów jest inwariant realnej obecności dorosłego w dziecięcym aspekcie modelowania rzeczywistości. Jak to już ukazaliśmy przy opisie modelowej sytuacji inwariantu, zmienny proces uczestnictwa komponentów dziecięcości i dojrzałości rozwija się przy stałej obecności inwariantu. Oznacza to, że jego obecność należy widzieć i brać pod uwagę w interpretacji każdego wariantu tekstowego.

Z wariabilnością biegunów dziecięcego i dorosłego w aspekcie dziecięcym twórczości dla dzieci pozostaje w związku zmienność osobowości odbiorcy dziecięcego, określona biopsychicznym i psychosocjalnym, czyli ontogenetycznym, rozwojem dziecka⁴. Wyznacznik ten wpływa również na jakościową zmienność stosunku obu komponentów w aspekcie dziecięcym. W nawiązaniu do ontogenezy zmienia się typologia tekstów literackich, w kierunku od prostego do bardziej złożonego, od niezróżnicowanego do zróżnicowanego. Ontogenetyczna inwariantność charakterystyki tego, co dziecięce, w kolejnych stadiach rozwojowych dziecka, powoduje, że niektóre gatunki przybliżają się do odbiorców dziecięcych w określonym wieku. Gatunkowa wariabilność literatury dla dzieci jest dość ustabilizowana. Przykładem może służyć dwoistość podmiotu dziecka, wyrażona opozycją subiektywnego i obiektywnego (uświadamiania sobie siebie samego, a równocześnie konfrontowania siebie w procesie wrastania w życie społeczne). Dwoistości tej odpowiada w twórczości literackiej dipol (biegunowość) liryki i epiki. W wieku wczesnego dzieciństwa dążeniu do owej dwoistości odpowiada wszczepianie liryki do epiki i na odwrót (kołysanki, rymowanki, zgadywanki), innym razem dochodzi do kreowania obu rodzajów (np. pieśniowe lub wierszowe motywy

⁴ J. Piaget, B. Inhelderová, *Psychologie dítěte (psychologia dziecka)*. Praha SPN 1968; także L. S. Wygotskij, *Myšlení a řeč (język a myślenie)*. Praha, SPN 1971.

w prozaicznym tekście bajki). W starszym wieku czytelniczym stosunek do liryki ulega osłabieniu, a na sile przybiera skłonność do epiki. Wiąże się to z okresem poszukiwania i przystosowywania się podmiotu do nowej rzeczywistości społecznej. Później, gdy młody człowiek zaczyna kształtować własny pogląd na ową rzeczywistość, powraca znów jako dorastający odbiorca do liryki⁵.

W opozycji dojrzałości i dziecięcości na uwagę zasługuje stopień oddziaływania obu jej biegunów na proces tworzenia świadomości literackiej dziecięcego odbiorcy. Na niższym stopniu, w okresie przedczytelniczym, przeważa oddziaływanie dorosłego za pośrednictwem twórczości i recepcji na płaszczyźnie komunikacji prymarnej, a także sekundarnej. Na wyższym stopniu owego przedczytelniczego wieku, ale głównie w młodszym i starszym okresie czytelniczym, skala udziału dorosłego w formowaniu świadomości literackiej dziecięcego odbiorcy nie zmniejsza się. Pod wpływem ontogenetycznej i filogenetycznej zmienności podmiotu owego odbiorcy zmianie ulega tylko jego stosunek do oddziaływania dorosłego. W polu komunikacyjnym na płaszczyźnie odbioru afirmatywnego i kontrowersyjnego dochodzi do przechylania się dziecięcego odbiorcy od zgody, utożsamiania się z kodem tradycji dorosłego spojrzenia w literaturze pięknej ku kontrowersyjności w rozlicznych modyfikacjach zgody, niezgody i parodiowania. Pod wpływem poszerzenia zakresu wykształcenia literackiego i kompleksu życiowych doświadczeń podnosi się kosztem spontaniczności udział świadomości w selekcyonowaniu i systematyzowaniu wartości literackich. Proces ten wiąże się ściśle z socjalizacją odbiorcy. W stadium dojrzewania odbiorca opiera wybór i systematyzację wartości należących do tradycji literackiej na relatywnie dojrzałszym stopniu wykształcenia literackiego i doświadczeń życiowych. Wartościująco-orientacyjne działanie odbiorcy zmierza do poszukiwań sensu życia, do oceny ideałów moralnych, etycznych i estetycznych. Stanowi to nową dominantę aktywności młodego odbiorcy. Na tym poziomie percepcji dochodzi do jakościowo nowej sytuacji komunikacyjnej. Odbiorca zajmuje stosunek kontrowersyjny wobec przeszłości, neguje, dzieli i aktualizuje stare, opowiada się za nowym, perspektywicznym. Działa tu już nowa jakość aspektu dziecięcego, wyrażona aspektem młodych. Jest to poziom aksjologiczny świadomości literackiej odmienny od poziomu wartościowania charakteryzującego okres wcześniejszy, powstałego z aspektu dziecięcego. Na tym stopniu rozwoju wytwarza się kontrowersyjne podejście generacji młodych do tradycyjnych wartości literackich i życiowych dorosłych.

⁵ O tym kilka studiów: P. Zajac, *Tvorba literárneho vedomia dieťaťa (tworzenie się świadomości literackiej u dziecka)*. „Zlatý máj”, R. 23, 1979, nr 8, s. 131—138; także J. Kopál, *K typológii folklórnej riekanky (o typológii rymovanki folklórystycznej)*. „Zlatý máj” R. 23, 1979, nr 2, s. 67—73.

Na rozwojowej osi ontogenetycznej problem udziału aspektu dziecięcego i dorosłego w tworzeniu świadomości literackiej przedstawia się więc paradoksalnie: intensywność stosunku do minionych wartości zmienia się w kierunku odwrotnie proporcjonalnym do świadomości literackiej młodego odbiorcy. Paradoks ten nie oznacza anulowania stosunku do przeszłości, do tradycji. Ze strony młodej generacji chodzi tu o twórczą negację, potrzebną dla postępu i rozwoju.

Biorąc pod uwagę konwencjonalną paradygmatykę wiekową gatunków literackich od okresu przedczytelniczego aż do okresu dorastania, trzeba zauważyć, że określone grupy gatunków, związane z wiekiem, wykazują zbieżności, wspólne jądra, dzięki którym kształtuje się inwariantny typ tekstu, stanowiący podstawę dla konwencji gatunkowej⁶. Ontogenetyczna wertykalna oś czasowa posiada, przez twórczość i jej recepcję, powiązania z wyższym systemem literacko-artystycznym i historyczno-społecznym. Dlatego paradygmatyka wiekowa literackich tekstów dla dzieci, wywołana różnym poziomem dyspozycji psychicznych i potrzeb odbiorcy w określonym stadium wiekowym, wiąże się z ogólnym ruchem literatury. Orientacja literatury dla dzieci na odbiorców najbardziej w ramach określonej kategorii wiekowej dojrzałych jest jednym ze źródeł przełamywania norm i konwencji, a więc zmian rozwojowych w literaturze dziecięcej. Przy paradygmatyce wiekowej należy brać pod uwagę akcelerację rozwoju dziecka, która wywiera bezsporny wpływ na zmienność wzajemnego stosunku komponentów dziecięcości i dojrzałości w dziecięcym aspekcie twórczości literackiej, na stosowność, ambiwalencję recepcyjną i dynamikę rozwoju osobowości dziecięcej⁷.

W podsumowaniu rozważań poświęconych opozycji dorosłego i dziecięcego lub inaczej: aspektowi dziecięcości w modelowaniu rzeczywistości tekstowej, należy podkreślić, że aspekt ów jako zasada twórcza jest konstrukcją artysty, autora literatury dla dzieci, a więc podmiotu dojrzałego, nie dziecięcego. Konstrukcja, w której dorosły stosuje grę „na dziecko z dzieckiem” lub na wypowiedź „ustami dziecka” o świecie dziecięcym czy świecie dorosłych, stanowi tę właśnie specyficzną właściwość twórczości literackiej dla dzieci, którą próbują uchwycić empirycznie pi-

⁶ O typologii gatunków w literaturze dla dzieci i młodzieży zobacz: O. Chaloupka, V. Nezkusil, *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II (wybrane rozdziały z teorii literatury dla dzieci II)*. Praha, Albatros 1976; także J. Sedláček, *Epické žánre v literatuře pro mládež (gatunki epickie w literaturze dla młodzieży)*. Bratislava, SPN 1972.

⁷ Pod pojęciem ambiwalencji komunikacyjnej rozumie się w komunikacji literatury dla dzieci typ percepcji i recepcji z pełnym przeżyciem estetycznym, uwarunkowanym komunikatywnością tekstu dla odbiorcy dziecięcego i dorosłego. Pojęcia stosowność i dynamiczny rozwój osobowości dziecka należą do pojęć z psychologii rozwojowej — zobacz cytowana praca J. Piageta — B. Inhelderovej.

sarze na drodze formalizacji poetyki swej własnej twórczości dla dzieci⁸ i którą postuluje teoria i krytyka literatury dla dzieci i młodzieży⁹. Gra połączona z fantazją jest dla dziecka sposobem poznawania, czyli „ogarniania” świata i własnego rozwoju w kontekście życiowym. Podmiotem owej aktywności w grze jest podmiot dziecięcy. Aspekt dziecięcy twórczości dla dzieci „podporządkowuje” grę i fantazję pojęciu aktywności komponentu dziecięcego i czyni z niej zasadę uniwersalnie determinującą cały subsystem literatury dla dzieci w ogólnym systemie twórczości literackiej¹⁰. Nie na grze jednak i fantazji dziecięcej opiera się swoistość literatury dla dzieci w uniwersum twórczości literackiej, podstawową siłą konstytutywną jej statusu jest zasada twórczości z aspektu dziecięcego.

Należy na koniec przypomnieć, że rozważania zawarte w tej pracy miały na celu w zasadzie przedstawienie fazy produkcyjnej procesu komunikacyjnego w twórczości literackiej dla dzieci i młodzieży. Oświetlenie procesu kodowania stanowi zachętę dla poznania również procesu dekodowania, z czym wiąże się recepcja i interpretacja tekstu literackiego¹¹. Wspomniane trzy sytuacje modelowe występowania komponentów dojrzałości i dziecięcości ważne są nie tylko dla kierunku twórczość → recepcja, lecz także w powiązaniach odwrotnych recepcja → twórczość. Tak jak autora obowiązuje zasada dwoistości podmiotu dorosłego i dziecięcego w twórczości, tak samo zasada ta obowiązuje interpretatora. Jeżeli mamy na myśli interpretatora dorosłego — a z tym właśnie przypadkiem mamy najczęściej do czynienia — powinien on przestrzegać zasady, że typu tekstu literatury dla dzieci nie można in-

⁸ Najpełniej sformułowaną w ten sposób problematykę można odnaleźć w wypowiedziach autorów, opartych na ich własnych praktykach twórczych, w zbiorze studiów J. Polliaka, *Rozhovory o literatúre pre mládež (rozmowy o literaturze dla młodzieży)*. Bratislava, ML (Młode lata) 1978.

⁹ O zabawie, grze i fantazji w twórczości literackiej i w sztuce dla dzieci zobacz: P. Hazdard, *Knihy, deti a lidé (książki, dzieci i ludzie)*. Praha, Albatros 1970; B. Kováč, *Svet dietata a umelecká fantázia (świat dziecka a fantazja literacka)*. Bratislava, ML 1964 oraz studium *Medzi hrou a snami (między grą a snami)*, „Romboid” 1979, nr 3, s. 37—43; J. Noge, *Literatúra ako hra (literatura jako gra)*, w: *Literatúra pre predškolský vek a jej využitie v materských školach (literatura wieku przedszkolnego i jej wykorzystanie w przedszkolach)*. Bratislava, ML 1978; S. Šmatlák, *Básnik a dieťa (poeta i dziecko)*, Bratislava, ML 1976 (praca traktuje również i o modyfikacji powiązań pomiędzy podmiotem autorskim a dziecięcym w literaturze dla dzieci).

¹⁰ O problemach aktywności — ogólnie zobacz: M. S. Kagan, *Ludská činnost (działanie ludzkie)*. Bratislava, Pravda 1977, a szczególnie M. Tyszkowa, *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży*. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne 1977.

¹¹ Zobacz: F. Miko, A. Popovič, op. cit.

interpretować bez zwracania uwagi na ideowo-estetyczną komunikatywność tego tekstu z punktu widzenia poziomu odbiorcy dziecięcego. Nie wolno nawet pominąć pozytywnego udziału eksponowania aspektu dorosłych, świata dorosłych z korzyścią dla perspektyw rozwojowych i dynamicznego rozwoju osobowości dziecka. W porównaniu z odbiorcą dziecięcym dochodzi tu do pewnego paradoksu. Interpretator dorosły zwraca większą uwagę na fenomen świata dziecięcego w utworze. Dla interpretatora dziecięcego fenomen taki jest czymś naturalnym. Jego podmiot zwrócony jest w stronę świata dorosłych, dlatego też w interpretacji utworu zwraca uwagę na określone fenomeny świata nieznanego, a więc i świata dorosłych. W tym sensie w interpretacji twórczości dla dzieci na czoło wysuwają się funkcje poznawcza i wychowawcza dzieła literackiego jako integralne składniki wartości estetycznej¹². Chodzi tu o poznawczą, wartościującą, komunikacyjną i przeobrażającą funkcję ludzkiej aktywności, z punktu widzenia semiotyki przynależną twórczości literackiej, z natury właściwą także dziecięcemu odbiorcy. Podkreślenie poznawczej, wychowawczej, a z nimi komunikatywnej i formatywnej funkcji twórczości literackiej dla dzieci i młodzieży w porównaniu z literaturą dla dorosłych wpływa więc z faktu perspektywiczności komponentu dziecięcego, czyli z perspektywy dziecka w życiowej rzeczywistości dorosłych. Odkrywanie i utrwalanie ich jako swoistych wartości literatury dla dzieci w obrębie wartości estetycznych należy do zamierzeń komunikacji literackiej, produkcji i recepcji twórczości, a więc i interpretacji tekstów literackich dla dzieci i młodzieży.

Tłum.: Halina Mieczkowska

THE ASPECT OF AGE IN THE INTERPRETATION OF LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUNG PEOPLE

Summary

The author of the paper investigates the specificity of the artistic reflection of reality in literature for children and young people. This specificity is seen in the application of the children's aspect in the literary text intended for a child. The term "children's aspect" refers to the way of modelling reality in an artistic pro-

¹² O systemie funkcji w literaturze — ogólnie — zobacz: J. Mukařovský, *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty v jeho súbore (funkcja estetyczna, norma i ocena jako fakty społeczne w zbiorowości)*, w: *Studie z estetiky (studia z estetyki)*. Praha, Odeon 1966, s. 17 n.

duct on the basis of an author's anticipated image of the child's world. It follows that the semiotic reflection of the child's world in the literary text should enable the primary communicational possibilities for aesthetic reception of the text by the child receiver. The children's aspekt — the children's way of seeing and evaluating the things in the world, results from the level development and the character of the child's psyché. Its application in literature for children is evident in the content and form of a literary work, in the processuality and development of literature for children as a part of the whole system of literature.

The children's aspect, in a literary text intended for a child, is applied in combination with the adult's aspects. The author of the paper presents three models of a literary text for children constructed according to the presence of the children's and the adults' aspects. We can distinguish: 1. texts with a maximum presence of the children's aspects; 2. texts with the complementary presence of both aspects; 3. texts with the maximum presence of the adults aspect in comparison with the children aspect. The qualitative variability of the opposition — the child's aspect — the adult's aspect, is caused by the changeability of the subject of the child in the process of ontogenesis.

Besides presenting the typology of texts, made on the basis of the children's aspect, the author of the paper also indicates the theoretical possibilities of interpretation of literature for children and young people.

ВОЗРАСТНОЙ АСПЕКТ В ТВОРЧЕСТВЕ И РЕЦЕПЦИИ ЛИТЕРАТУРЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ И ЮНОШЕСТВА

Резюме

В статье автор занимается рассмотрением особенностей художественного изображения действительности в литературе для детей и юношества. Специфику этого изображения он видит в применении детского аспекта в процессе литературного творчества и в самом литературном произведении. Детский аспект он при этом понимает как способ моделирования действительности в художественном творчестве на основе антиципационного представления автора о мире детского приемника. Сущность проблемы состоит в том, чтобы мир реального детского приемника отражался в семиотизированном виде в художественной действительности и чтобы кодирование в тексте в основном обеспечивало коммуникативные возможности для эстетического восприятия детским приемником. Детский аспект и то, как дети видят и оценивают мир, зависит от уровня и характера психики детской личности: применение этого аспекта в творчестве для детей находит свое отражение в содержании и форме литературного произведения, в процессуальности и развитии литературы для детей в общей системе литературы.

При применении детского аспекта в литературном творчестве оказывает воздействие оппозиция взрослого и детского. В зависимости от степени присутствия первого или второго компонента оппозиции в тексте автор делает заключение о трех основных моделях литературного текста детской литературы: 1. текст, в котором в высшей степени присутствует компонент детского, 2. текст

с дополнительным присутствием обоих компонентов, 3. текст с высшей степенью присутствия компонента взрослого. Значительное влияние на качественную изменчивость применения оппозиции детского и взрослого в творчестве для детей оказывает непостоянность субъекта детского приемника, которая проявляется вследствие онтогенеза ребенка.

Изложение типологии текстов, моделированных с точки зрения детского аспекта, автор сопоставляет с теоретическими возможностями интерпретации литературы для детей и юношества.